

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, УПРАВЛІННЯ І ПЕДАГОГІКИ

Автореферат

Магістерської роботи

Сивасва Марія Вікторівна

**КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК
ПОТРЕБА СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота»

спеціальності 231 – «Соціальна робота»

Миколаїв 2019

Роботу виконано на кафедрі соціальної роботи, педагогіки і управління Чорноморського Національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України

Керівник роботи: Костєва Тетяна Богданівна, кандидат педагогічних наук, в.о. доцента кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Інституту державного управління ЧНУ імені Петра Могили

Рецензент:

Захист відбудеться 27 червня 2019 року в ЧНУ ім. Петра Могили

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми роботи. Нинішні зміни в усіх сферах життя нашої держави потребують постійного вдосконалення національної системи освіти та виховання, пошуку ефективних шляхів підготовки молоді до життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства, інтеграції у світовий освітній простір. Становлення та розвиток студентської молоді тісно пов'язаний із формуванням комунікативної культури, яка відображає не лише досконале володіння мовою на вербальному і невербальному рівнях, а й уміння спілкуватися, дотримуючись морально-етичних норм і враховуючи психологічні особливості співрозмовника. В економічно розвинених країнах це головний критерій для працевлаштування та кар'єрного зростання у професіях типу «людина – людина». З огляду на це, комунікативну культуру доцільно розглядати як одну з головних вимог сучасного суспільства.

Проблема формування комунікативної культури, визначення її сутності, структурних компонентів стала предметом наукових розвідок В. Барковського, О. Гаврилюк, Т. Гончар, О. Даниленко, О. Корніяки, В. Лівенцової, Є. Медведєвої, Г. М'ясоїд, В. Садової, І. Тимченко, О. Уваркіної. Теоретичне обґрунтування системи виховання соціально-комунікативної культури проведене В. Тернопільською, гендерний аспект цієї проблеми висвітлено в працях В. Кравця.

Аналіз поняття "комунікативна культура" засвідчує, що даний феномен визначається як важливий компонент загальної культури, соціального розвитку особистості (Ф. Гемстергойс, М. Хайдеггер, Т. Марсель, М. Бубер, Х. Ортега - і - Гассет, Дж.Мід, К.Ясперс, ДДюфрен , С. Франк, Ю.Габермас , Х. Гадамер, А.Димер, В. Кульман, К.Черрі, Т.Шибутані, Е. Муньє, М. Бахтін, Л. Буєва, Л. Коган, С. Тарнавська та інші). Вихованню комунікативної культури, комунікативних умінь і навичок молоді присвячені роботи сучасних дослідників (Н. Воробйової, К. Гончара, І. Кона, О. Корніяки, А. Сайфутдінової, Т. Снегирьової, В. Соколової, В. Штифурак та інших).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-педагогічні умови формування соціально-комунікативної культури студентської молоді.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати теоретичні засади спілкування як системотвірний чинник соціально-комунікативної культури молоді.

2. Визначити сутність, структуру, принципи та значення соціально-комунікативної культури особистості через виклики сучасного світу.

3. Дослідити рівень соціально-комунікативної культури студентської молоді.

4. Теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити психолого-педагогічні умови формування соціально-комунікативної культури студентської молоді.

Об'єкт дослідження - процес формування соціально-комунікативної культури студентської молоді.

Предмет дослідження - психолого-педагогічні умови формування соціально-комунікативної культури студентської молоді.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення і висновки сучасної філософської, культурологічної та психолого-педагогічних наук, зокрема, підходи - системно-діяльнісний (М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень), культурологічний (А. Валіцька, В. Біблер, М. Бубер), гуманістичний (Ш. Амонашвілі, Г. Балл, Є. Бондаревська, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська), особистісно орієнтований (І. Бех, В. Білоусова, К. Платонов, С. Подмазін, Р. Рибалка, І. Якиманська), аксіологічний (М. Боришевський, Б. Гершунський, Є. Зеленов); основи теорії комунікації (А. Добрович, Г. Кучинський, Ю. Лотман, Р. Якобсон, Я. Яноушек, Ю. Габермас, К.О. Апель, Х.-Г. Гадамер, В. Хьосле); ідеї - становлення загальної культури особистості (М. Александрова, П. Герчанівська, В. Гриньова, І. Ісаєв, Л. Колмогорова, В. Межуєв); теорії та практики педагогічних технологій (В. Безпалько, О. Падалка, О. Пехота, І. Підласий,

О. Савченко, С. Сисоєва); особистісного зростання під впливом педагогічної комунікації в навчально-виховному процесі (О. Бодальов, А. Брудний, В. Грехнев, В. Кан-Калік, О. Леонтєв, С. Мусатов, Т. Нетчинова, А. Реан, І. Тодорова, А. Хараш).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування соціально-комунікативної культури студентської молоді.

Теоретична значущість дослідження полягає в тому, що визначено спілкування як системотворчий чинник соціально-комунікативної культури молоді, розкрито сутність, структуру та принципи формування комунікативної культури в наукових дослідженнях, охарактеризовано значення соціально-комунікативної культури особистості викликами сучасного світу.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблено психолого-педагогічні умови формування соціально-комунікативної культури студентської молоді: забезпечення інтерактивної взаємодії викладача і студента у навчально-виховному процесі; поєднання змісту професійної підготовки з опануванням студентами комунікативною культурою; організації навчально-виховного процесу на засадах особистісно орієнтованого підходу); виявлено рівні її сформованості (низький, середній, високий, творчий).

Отримані результати можуть бути використані при розробці змісту психологічних і педагогічних дисциплін у вищій школі, підготовці посібників і практичних рекомендацій з формування соціально-комунікативної культури студентської молоді.

Експериментальна база дослідження: Чорноморський національний університет імені Петра Могили, студенти V-VI курсів.

Апробація дослідження. Сиваєва М. О. Комунікативна культура студентської молоді як потреба сучасного європейського суспільства // С.О Сиваєва / Ольвійський форум-2019: стратегії країн Причорноморського

регіону «Реалізація євроінтеграційної політики України: соціально-політичний і безпековий аспекти» // Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – с.23-24.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 106 сторінок. Основний зміст викладено на 85 сторінках. У списку використаних джерел - 56 найменувань.

Основний зміст роботи

Вступна частина. У вступі подано загальну характеристику досліджуваної теми, обґрунтовано актуальність дипломної роботи, сформульовано мету, завдання досліджень, відзначено наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів, подано інформацію про структуру та обсяг роботи.

В першому розділі розглянуто спілкування як системотворчий чинник соціально-комунікативної культури молоді, висвітлено сутність, структуру та принципи формування комунікативної культури в наукових дослідженнях та визначено значення комунікативної культури особистості через виклики сучасного світу.

Аналіз наукових досліджень дозволив стверджувати, що спілкування є не лише важливою духовною потребою особистості як соціальної істоти, а й головним інструментом, що забезпечує її взаємини з іншими людьми, реалізується взаємодія людини зі світом. У процесі міжособистісного спілкування здійснюється взаємний обмін видами діяльності, їх засобами і результатами, уявленнями, ідеями, установками, інтересами, почуттями.

Комунікативну культуру можна представити як: здатність до узгодження й співвіднесення своїх дій з іншими, прийняття й сприйнятливості іншого, підбору й пред'явлення аргументів, висування альтернативних пояснень, обговоренню проблеми, розуміння й поваги думок інших і на основі цього до регулювання відносин для створення спільності комунікантів у досягненні єдиної мети діяльності; потреба в іншому, у розширенні меж комунікацій, зіставленні точок зору, уміння стати на позицію контрагента; готовність до гнучкої тактовної взаємодії з іншим, до рефлексивної діяльності, до проектування комунікативних умінь і застосуванню їх у новій ситуації.

На основі наукових досліджень комунікативну культуру розглядають як багатопланове явище установлення і розвитку зв'язків з людьми, що

передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії, спрямування і взаєморозуміння між суб'єктами спілкування; регулятор поведінки, гарант шанобливого ставлення особистості до інших, їх розуміння

Виходячи з названих особливостей та враховуючи існуючі класифікації, можна зазначити, що процес розвитку, вдосконалення комунікативних умінь і навичок студентської молоді у вищій школі, повинен ґрунтуватися на таких принципах: забезпечення безперервної освіти, що є найактуальнішою вимогою сьогодення (будь-який спеціаліст повинен бути готовий самостійно в подальшому збагачувати свої знання, уміння і навички, тобто займатися професійно-особистісним самовдосконаленням, підвищувати рівень професіоналізму відповідно до вимог часу й обставин); раціонального застосування сучасних методів та засобів навчання на різних етапах підготовки майбутніх фахівців (реалізація цього принципу пов'язана з появою інноваційних методів навчання, серед яких провідне місце належить саме інтерактивним технологіям у розвитку комунікативних умінь і навичок. Крім того, урахування цього принципу сприяє появі альтернативних програм, курсів з вивчення української мови у вищій школі, зокрема їх практична спрямованість, що полегшує мотивацію учіння).

Формування навичок комунікативної культури розв'яже чимало проблем на етапі розвитку сучасної освіти, у міжособистісних взаємостосунках, а також у суспільстві в цілому. Для формування комунікативної культури необхідно створювати сприятливі дидактичні умови, використовувати особистісну індивідуалізацію, що припускає врахування контексту діяльності особистості, її життєвого досвіду, сфери його інтересів, бажань, духовних потреб, світогляду, емоційно-почуттєвої сфери й статусу особистості в колективі.

Значення комунікативної культури визначається через ряд функцій, сутність яких розкриває актуальний аспект комунікацій у сучасному світовому просторі, а саме: комунікативна функція, ідентифікаційна функція, експресивна функція, гносеологічна, мислетворча, естетична,

культурологічна, номінативна функція. Розвиток комунікативної культури особистості сприяє забезпеченню функції соціалізації, що передбачає підготовку до встановлення взаємних стосунків із суб'єктом комунікації, колективом, соціальним середовищем через оволодіння правилами вербальної та невербальної поведінки в стандартизованих комунікативних ситуаціях; вибір найдоцільніших засобів комунікації для досягнення мети у конкретній комунікативній ситуації; відкритість і довіру між комунікативними партнерами; усвідомлення і подолання бар'єрів комунікації; вибір оптимального стилю спілкування і керівництва колективом; подолання перешкод у взаєморозумінні; врегулювання конфліктних ситуацій; усвідомлення власного місця в системі рольових, статусних, ділових, взаєморозумінні; врегулювання конфліктних ситуацій; усвідомлення власного місця в системі рольових, статусних, ділових, міжособистісних та інших зв'язків.

Комунікативна культура є важливою складовою урівноваження та запобігання конфліктів, а також вирішення деяких особистих проблем. З метою формування здорового психологічного стану у колективі та суспільства в цілому необхідно знати та вміти використовувати комунікативну культуру як одну з основних ланок у формуванні власної сприятливої особистості. Практична діяльність майбутніх фахівців ґрунтується на комунікативній культурі, яку вони розвивають і удосконалюють у процесі своєї трудової діяльності значною мірою за допомогою найрізноманітніших комунікативних засобів, тобто шляхом спілкування з найширшим колом осіб, значним за чисельністю і неоднозначним за складом, психологією, інтелектом. Це пов'язано також з обробкою великих обсягів інформації, прийняттям рішень у суперечливих та нестандартних ситуаціях, варіантністю та альтернативністю можливих рішень та дій. У цьому сенсі комунікативна культура передбачає синтез інформативності та варіативності мислення, повноту усвідомлення проблем, аналіз альтернативних, зокрема і протилежних варіантів їх вирішення,

обґрунтованість та аргументованість висновків, стислість, зрозумілість і компактність висновків та суджень.

У другому розділі описано проведені дослідження рівня соціально-комунікативної культури студентської молоді, визначено психолого-педагогічні умови формування соціально-комунікативної культури студентської молоді.

За сумарними показниками середній та високий рівні мотиваційно-ціннісного (середній – 31%, високий – 6,7%) та теоретико-практичного (середній – 47,7%, високий – 4,1%) критеріїв складають у сумі меншу або однакову частину, аніж низький рівень кожного з критеріїв. Така негативна тенденція вимагає переосмислення необхідності набуття достатнього рівня комунікативної культури, яка відповідає сучасному розвитку суспільства та вимогам ринку праці. Більш збалансованим відсотковим значенням середнього та низького рівнів наділений емоційно-координуючий критерій (середній – 45,5%, низький – 43,9%) комунікативної культури молоді. У багатьох студентів вольові якості розвинені достатньою і цей показник має найбільший відсоток високого рівня (10,6%) з попередньо зазначених. На підставі проведеного аналізу впливає, що рівень сформованості комунікативної культури не був достатнім та існує необхідність його подальшого розвитку.

нами визначено основні психолого-педагогічні умов розвитку соціально-комунікативної культури майбутніх соціальних працівників: навчання процесу вміння слухати; правильність та чіткість сприйняття інформації; відповідність емоційного стану; повага до світогляду і точки зору іншої людини; співпереживання; комунікативні уміння та культура спілкування.

Наступна умова характеризується основними чотирма закономірностями, а саме: розумінні комунікативної культури як суспільного й індивідуально-особистісного явища, конкурентоздатність фахівця сфери обслуговування визначається рівнем розвитку його комунікативної культури

в її особистісному та професійному значеннях, процес формування комунікативної культури майбутніх фахівців належить до пізнавально-перетворювальної діяльності, що є результатом педагогічного впливу, ґрунтується на певних якостях особистості, спрямована на забезпечення її саморозвитку на аксіологічних і гуманістичних засадах; цілеспрямованість розвитку комунікативної культури майбутнього фахівця сфери обслуговування як його цілісної професійно-особистісної характеристики.

Важливою складовою психолого-педагогічних умов соціально-комунікативного розвитку майбутніх менеджерів соціальної сфери є принцип культури відповідності, принцип суб'єктності студента у навчально-виробничій і професійній діяльності.

Забезпечення вищезазначених умов можливе за допомогою наступних видів діяльності: ігрова навчально-ділова діяльність, проведення занять-тренінгів, : години спілкування, конкурси, зустрічі, вікторини, ігрові вправи та ситуації; ігри, конкурси; розв'язування моральних задач; конкурси; робота в групах; розігрування сценок з опорою на оволодіння невербальними засобами культури спілкування.

Після обробки результатів відповідей студентів на питання анкет та тестів визначено емоційно-координуючий критерій та оцінено його сформованість у студентів соціальної роботи: 33,9% – низький, 55,5% – середній та високий – 11,6%.

На підставі проведеного аналізу можемо зазначити про позитивні зміни визначених критеріїв та їх показників. Середній рівень критеріїв зрвс на 8-12%, низький рівень зменшився на 9-15%, високий рівень збільшився на 5-10%.

Висновки

Спілкування є основою взаємодії людини з людиною та зі світом в цілому. Спілкування- це процес створення взаємозв'язку на основі розуміння один одного, комунікативної здатності пояснювати, доводити свої думки та ідеї, висловлювати свою точку зору та бути активним слухачем. Процес спілкування передбачає здатність особистості до спільної взаємодії на рівні побутових умов, професійних, соціальних, ділових забезпечувати неприлиплий зв'язок у світі. Спілкування є ціннісним досвідом розв'язання ряду проблем, досягнення мрій та стратегічних планів, це основа розвитку людини у соціумі.

На основі наукових досліджень комунікативну культуру розглядають як багатопланове явище установлення і розвитку зв'язків з людьми, що передбачає обмін інформацією, певну тактику і стратегію взаємодії, спрямування і взаєморозуміння між суб'єктами спілкування; регулятор поведінки, гарант шанобливого ставлення особистості до інших, їх розуміння

Виходячи з названих особливостей та враховуючи існуючі класифікації, можна зазначити, що процес розвитку, вдосконалення комунікативних умінь і навичок студентської молоді у вищій школі, повинен ґрунтуватися на таких принципах: забезпечення безперервної освіти, що є найактуальнішою вимогою сьогодення (будь-який спеціаліст повинен бути готовий самотійно в подальшому збагачувати свої знання, уміння і навички, тобто займатися професійно-особистісним самовдосконаленням, підвищувати рівень професіоналізму відповідно до вимог часу й обставин); раціонального застосування сучасних методів та засобів навчання на різних етапах підготовки майбутніх фахівців (реалізація цього принципу пов'язана з появою інноваційних методів навчання, серед яких провідне місце належить саме інтерактивним технологіям у розвитку комунікативних умінь і навичок. Крім того, урахування цього принципу сприяє появі альтернативних програм,

курсів з вивчення української мови у вищій школі, зокрема їх практична спрямованість, що полегшує мотивацію учіння).

Соціально-комунікативна культура є важливою складовою урівноваження та запобігання конфліктів, а також вирішення деяких особистих проблем. З метою формування здорового психологічного стану у колективі та суспільства в цілому необхідно знати та вміти використовувати комунікативну культуру як одну з основних ланок у формуванні власної сприятливої особистості. Практична діяльність майбутніх фахівців ґрунтується на комунікативній культурі, яку вони розвивають і удосконалюють у процесі своєї трудової діяльності значною мірою за допомогою найрізноманітніших комунікативних засобів, тобто шляхом спілкування з найширшим колом осіб, значним за чисельністю і неоднозначним за складом, психологією, інтелектом. Це пов'язано також з обробкою великих обсягів інформації, прийняттям рішень у суперечливих та нестандартних ситуаціях, варіантністю та альтернативністю можливих рішень та дій. У цьому сенсі комунікативна культура передбачає синтез інформативності та варіативності мислення, повноту усвідомлення проблем, аналіз альтернативних, зокрема і протилежних варіантів їх вирішення, обґрунтованість та аргументованість висновків, стислість, зрозумілість і компактність висновків та суджень.

За сумарними показниками середній та високий рівні мотиваційно-ціннісного (середній – 31%, високий – 6,7%) та теоретико-практичного (середній – 47,7%, високий – 4,1%) критеріїв складають у сумі меншу або однакову частину, аніж низький рівень кожного з критеріїв. Така негативна тенденція вимагає переосмислення необхідності набуття достатнього рівня комунікативної культури, яка відповідає сучасному розвитку суспільства та вимогам ринку праці. Більш збалансованим відсотковим значенням середнього та низького рівнів наділений емоційно-координуючий критерій (середній – 45,5%, низький – 43,9%) комунікативної культури молоді. У багатьох студентів вольові якості розвинені достатньою і цей показник має

найбільший відсоток високого рівня (10,6%) з попередньо зазначених. На підставі проведеного аналізу випливає, що рівень сформованості комунікативної культури не був достатнім та існує необхідність його подальшого розвитку.

Нами визначено основні психолого-педагогічні умов розвитку соціально-комунікативної культури майбутніх соціальних працівників: навчання процесу вміння слухати; правильність та чіткість сприйняття інформації; відповідність емоційного стану; повага до світогляду і точки зору іншої людини; співпереживання; комунікативні уміння та культура спілкування. Наступна умова характеризується основними чотирма закономірностями, а саме: розумінні комунікативної культури як суспільного й індивідуально-особистісного явища, конкурентоздатність фахівця сфери обслуговування визначається рівнем розвитку його комунікативної культури в її особистісному та професійному значеннях, процес формування комунікативної культури майбутніх фахівців належить до пізнавально-перетворювальної діяльності, що є результатом педагогічного впливу, ґрунтується на певних якостях особистості, спрямована на забезпечення її саморозвитку на аксіологічних і гуманістичних засадах; цілеспрямованість розвитку комунікативної культури майбутнього фахівця сфери обслуговування як його цілісної професійно-особистісної характеристики.

Важливою складовою психолого-педагогічних умов соціально-комунікативного розвитку майбутніх менеджерів соціальної сфери є принцип культури відповідності, принцип суб'єктності студента у навчально-виробничій і професійній діяльності. Забезпечення вищезазначених умов можливе за допомогою наступних видів діяльності: ігрова навчально-ділова діяльність, проведення занять-тренінгів, : години спілкування, конкурси, зустрічі, вікторини, ігрові вправи та ситуації; ігри, конкурси; розв'язування моральних задач; конкурси; робота в групах; розігрування сценок з опорою на оволодіння невербальними засобами культури спілкування.

Після обробки результатів відповідей студентів на питання анкет та тестів визначено емоційно-координуючий критерій та оцінено його сформованість у студентів соціальної роботи: 33,9% – низький, 55,5% – середній та високий – 11,6%. На підставі проведеного аналізу можемо зазначити про позитивні зміни визначених критеріїв та їх показників. Середній рівень критеріїв зростає на 8-12%, низький рівень зменшився на 9-15%, високий рівень збільшився на 5-10%.

АНОТАЦІЯ

Сиваєва М.В. Комунікативна культура студентської молоді як потреба сучасного європейського суспільства.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 231 – «Соціальна робота». – Чорноморський Національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2019.

Дипломна робота присвячена важливій задачі, яка полягає у теоретичному та практичному дослідженні важливості потреби комунікативної культури студентської молоді у європейському суспільстві.

Розглянуто теоретичні засади спілкування як системотворного чинника соціально-комунікативної культури молоді, визначено сутність, структуру, принципи та значення соціально-комунікативної культури особистості через виклики сучасного світу, досліджено рівень соціально-комунікативної культури студентської молоді. Крім того, подано дані емпіричного дослідження, що показують виконання психолого-педагогічних умови формування соціально-комунікативної культури студентської молоді.

Ключові слова: комунікативна культура, молодь, інформаційне суспільство, соціальна робота.

Сиваева М.В. Коммуникативная культура студенческой молодежи как потребность современного европейского общества

Дипломная работа посвящена важной задаче, которая заключается в теоретическом и практическом исследовании важности потребности коммуникативной культуры студенческой молодежи в европейском обществе.

Рассмотрены теоретические основы общения как системообразующего фактора социально-коммуникативной культуры молодежи, определены сущность, структура, принципы и значение социально-коммуникативной культуры личности через вызовы современного мира, исследован уровень

социально-коммуникативной культуры студенческой молодежи. Кроме того, представлены данные эмпирического исследования, показывающие выполнения психолого-педагогических условия формирования социально-коммуникативной культуры студенческой молодежи.

Ключевые слова: коммуникативная культура, молодежь, информационное общество, социальная работа

Sivaeva MV Communicative culture of student youth as a necessity of modern European society.

This thesis is devoted to the important task, which consists in theoretical and practical study of the importance of the needs of the communicative culture of student youth in European society.

The theoretical principles of communication as a systemic factor of social and communicative culture of youth are considered, the essence, structure, principles and significance of social and communicative culture of the individual through the challenges of the modern world are determined, the level of social and communicative culture of student youth is investigated. In addition, data from an empirical study showing the implementation of psychological and pedagogical conditions for the formation of the social and communicative culture of student youth are presented.

Key words: communicative culture, youth, information society, social work

